

lah colne združbe, to bi bilo le tačas resnično, če bi bila naša domača obrtnija v vseh rečeh tudi ravno v tacih okoliščinah, kakor je bila obrtnija v deželah colne združbe.

Ker pa obrtnijske zadeve, obrtnijske okoliščine in njeni pomočki v Avstriji niso podobni unim v deželah colne združbe, moramo nehoté reči, da se bo avstrijska obrtnija z angležko in francozko meriti zastonj prizadevala, moramo radi ali neradi obstati, da jo bo vsled storjenih kupčijskih pogodb brž ko ne — zatrla.

Odbor ima prav, če pravi, da so naše razmere vse druge kakor pa francozke in angležke in tudi — nemške. Le pomislite, kakošne strašne davke plačuje avstrijska rudarija v primeri s prusko! Mi plačujemo take davke, da se ne moremo meriti s pruskimi izdelki, če bi tudi ne vem kako visok col na pruske železne izdelke postavljali. Ako bi bile naše dežele z železnicami preprežene in vožna pota sploh boljša, ako bi bilo mogoče rudo tje djati, kjer je premog, ako bi mi imeli dovolj denarja in bi bila vlada storila, kar so druge vlade storile, to je, da bi bila združevanje bolj pospeševala itd., ako bi bilo vse to ravno drugače kakor je zdaj, potlej bi bil čas in bi nam bilo mogoče svete delati, kako bi se col na ptuje izdelke dal nekoliko ponizati. (Kon. prih.)

Národne stvari.

0 koristi glediščinih iger.

Govor dr. Lavriča v Ajdovski čitalnici 3. maja.

Gospôda! Najmlajše znanstveno društvo na Slovenskem je ljubljansko dramatično društvo (društvo za glediščine igre). Odbor priljudno vabi vse Slovence, naj mu pristopijo. Nekteri izmed nas so že pristopili, in drugi, nadjamo se, da ne bodo zaostali. Zatoraj, in ker je dramatika cvet pesništva, in korist njena velika, ne bode odveč, ako v tej slavni skupščini na kratko pretresem vprašanje: kaj je dramatika, kakošna je korist njena in korist gledišč sploh?

Pesniki opevajo v svojih pesmih mnogovrstne reči po raznovrstnem načinu, in morajo jemati te predmete ali iz vidnega sveta krog sebe, ali pa iz svojega notranjega življenja, iz globine srca. — In zares, če pregleđamo poezije raznih narodov, vidimo, da opevajo pesniki vse krasne prikazni, vse kar je mikavnega in veličastnega v naravi, tako mило prijazno spomlad, nježne cvetlice, veličansko zvezdato nebo, z zlatom opasano zoro itd. — Kdor pa vse to ogledava, v tem se zbujažajo žlahni in nježni čuti, tedaj razvijajo pesniki tudi te, in vpletaje jih v poprej omenjene razprave oživljajo še bolj te predmete.

Če pa pesnik na tanko preišče sebe in druge in človeško bistvo sploh, vidi, da človeka vodijo um in razni čuti žlahni, nježni ali pa nizki, in da ga zapeljavajo grozne strasti; dalje vidi, da ljudje izvrševajo raznovrstna djanja, ktera prekosavajo navadno življenje, ker nam kažejo nekterih ljudi blagodušnost in visokost, ali pa hudobijo in spridenost drugih. Vsi ti razni občutki, te strasti, ta mnogovrstna djanja so pa bila in so vzrok pripovedkam, popisom in drugim razpravam v pesniški obliki.

Ker pa je ljubezen najbolj nježni občutek, ki pa v srcu nekterih ljudi kot divja strast razsaja, in ker skor človeka ni, da ni občutil radosti ali pa grenkote ljubezni, zato ga tudi ni predmeta, ki bi bil pesnikom, mladim bralcem in deklamatorjem ljubši od njega. — Zato opevajo pesniki prav radi srečno ljubezen in pravijo, da je rajski čut.

Drugi talenti se upajo pretresovati tudi nadzemelske reči, povzdigujejo svoj duh nad zvezde, in nam predstavljajo visoke te reči v krasnih vèrzih.

To so, gospôda, razne pesmi, ktere pesniki razdeljujejo v epične in lirične.

Glavna lastnost, ki se zahteva od vsakovrstnih pesem, je lepota; pravi pesnik nam mora predstaviti lepih vidéjev v krasni obliki.

V daljem razvoju pesništva so posebno obdarovani talenti poskušali, važne ali saj mikavne dogodke človeškega življenja bodi-si v palačah visoke gospôde ali v kočicah prostega ljudstva zlagati tako, da nam predstavljajo osebe in djanja njihova v živih razgovorih tako, kakor da bi se vse to godilo pred našimi očmi. — In to je dramatično pesništvo. Pravi dramatiški pesnik je tedaj ta, kdor življenje človeško temeljito pozná, in nam v živih razgovorih in djanjih estetično predočava dogodke, kteri so se res zgodili, ali ktere si je izmislil, pa so vsaj taki, da bi se bili lahko pripetili.

Dramatiško pesništvo obsega tedaj vse življenje, vse čute, vse strasti, vse kar je dobro in hudo. Po pravici je tedaj rekel slaven pesnik, da „glediščin oder svet pomeni.“

Ta pesnik mora vrh tega, rekel bi, zatajiti samega sebe in predočavati nam osebe in značaje, da-si tudi so popolnoma nasprotni njegovemu duhu, njegovemu značaju. Zatoraj je dramatiško pesništvo najtežja umetnost in se najkasneje prikaže v razvoju pesništva; al ono tudi najbolj dopada, in živo nas gane, zlasti, če nam žive osebe — glediščini umetniki — predstavljajo dramatiška dela v glediščih.

Gospôda! Te kratke besede že kažejo, da veliko koristijo dramatiška dela in gledišča sploh; al lahko je dokazati to še tehtneje.

Vsak namreč vé, da človeka za življenje odgojeva le življenje, in da so nam lastne skušnje pa skušnje, ki jih vidimo na drugih, najbolja učilnica za življenje. — Ako je pa to res, mora vse to dosledno veljati tudi o dramatiškem pesništvu in o glediščih, kajti dramatika je, kakor smo se prepričali, predstava življenja.

Bralec posebno pa poslušalec v glediščih (teatrih) vidi, kako da se harmonično razvija kak dogodek in boj med dobrim in hudim; on vidi vzroke in nasledke vsacega djanja. To se mu močno vtisne v dušo, zato je gotovo podučljivo. Človek se tako uči ljubiti, kar je dobro, in sovražiti, kar je slabo brez lastnih grenkih skušenj. — Ker pa dramatiška dela močno ginijo srca poslušalcev in bralcev, zato se oni ob enem žlahno zabavljajo v glediščih. Po takem so gledišča prave odgojilnice, in ako se v njih predstavljajo veseloigre, tudi so kratkočasnice. — Ob enem kažejo, na kakošni stopinji o mike da stoji narod.

Nekteri nasprotujejo sicer dramatiškemu pesništvu in posebno glediščem, češ, da se preveč hudobnega sliši in vidi na glediščinih deskah, da pesniki vpletajo preradi zaljubljenih reči v svoja dramatiška dela, in da to kvari ljudi, posebno mladino. Na to bi jez rekel le to: Res je, da so nektare igre take, da žalijo nravo in so strup mladeži, druge, ki zaničujejo to, kar je človeku sveto; al to so le izjeme (žalibog! iz velicij francozkijh in nemških gledišč prenesene!), zavoljo izjeme pa ne gre obsoditi celote. Na svetu je dovolj hudega, še več pa ljubezni; zategadel ni drugače, da se to vidi tudi v glediščih, ktera so ogledalo pravega in človeškega življenja. Naša sodba o glediščinih igrah ne sme tedaj biti enostranska, prenapeta na nobeno stran. Krivo se dá rabiti vsaka, tudi najboljša reč in najvisokejša misel. Take krive rabe nesramnih in ostudnih glediščinih iger pa ne zagovarjam, in če tudi ne rečem,

da vsak človek mora gledišče obiskavati, pa vendar s pošteno vestjo trdim to, da dobre glediščine igre so velike pripomočnice človeški omiki; one tudi v nas gojijo in zbujaajo čut do vsega, kar je krasno.

H koncu dovolite mi, da omenim še drugo korist.

Vsak dramatišk pesnik mora izvrstno znati svoj jezik, in zares razgrinjajo ti pisatelji v takih delih celo lepoto jezika svojega. To je gotovo bralcu in poslušalcu zanimivo in podučljivo, in posebno nam Slovencem je neprecenljiva dobrota, kajti prav redkoma slišimo ravno mi Slovenci prav dobro, čisto in slovniško govoriti materni svoj jezik.

Dramatiško društvo nam ponuja po tem takem le pomoč za višo omiko našo; ono hoče skrbeti, da tudi mi Slovenci slišimo lepoglasno našo besedo na javnem odru. — Kdo ne bi tedaj podpiral takega društva? Pristopimo mu tedaj, in pristopivši kažimo, da je tudi nam mar za to, kar je dobro in krasno, da nam je mar za naroda omiko in čast.

Jezikoslovne stvari.

O slovenskem slovniškem imenstvu.

Lani je bil učinjen poskus, povabiti slovenske slovničarje poprek naše učenjake baveče se jezikoslovstvom, da bi se bili o učilniških počitnicah sešli na pogovor o slovenskem slovniškem imenstvu, — toda bratovski klic ostal je glas vpijočega v puščini kljub pregovoru: kar prihaja iz srca, prime se srca. Taka nemarnost in mlačnost ste krivi, da pisatelji, pisoci slovniške reči rabijo razno imenstvo; nekterim godi latinsko, drugim sicer slovensko, pa ne povse pravilno, tretjim pomešano, četrti rabeči kake slovenske besede pristavljajo vklenene latinske, za koga? Mar za učenjake? — sram bodi vsakega, kteremu je treba takega pripreža. Ali za prostega Slovenca? — kaj njega briga aktiv, passiv, particip, evfoničen, prejerirani vokal, participialna konstrukcija, nominativ, hiatus in polne tolige takih nepotrebnih in grdih tujek, kterimi se motijo in nadlegujejo srednje in niže vrste bralci. Kdor hoče o slovniški pisati, naj se prvlje do jedra nauči slovenskega besedstva. Latinskimi imeni sem in tam metati, je res lahko vsakemu, kteri je preglodal kakih osmero hlač v latinskih učilnicah; a nekoliko druga je lepo v čisti slovenščini pisati.

Zastran slovniškega nazivja je moja misel ta: Slovniško imenstvo se mora skladati, to je, isto biti počenši od prvega razreda ljudske učilnice do najvišjega mesta, kjer se naš ali tuj jezik uči v domači besedi. Stoji li to, nijen razumnik ne bode zahteval, da bi selske učence v ljudskih učilnicah trapili latinskimi besedami, čemur gotovo ne pritrdi nikako umno učilo. Zlata enakost v tem se najlepše postiče v skupščini dotičnih sposobnjakov. Še enkrat bomo prijazno klicali.

Gosp. P. L. trdi v 9. listu „Novic“, da se glagolski samostavi izvajajo iz deležja, ne iz glagolskega debla; išče razjasniti, kje se ima pisati v v samostavih izvedenih na *ec*, in zagovarja mnenje, da se jih mnogo izvaja iz deležja min. delavnega I., kar ne drži. Primet tega deležja je *v* in *v*ši, prvi za moški in srednji spol v imenovalniku, drugi za ženski in vse kose sklone: da-*v*, da-*v*ši, dvojnik: da-*v*ša; konča li se glagolska osnova na soglas, izpahne se v vsled glasovnih zakonov: rek-*v*, rek-*v*ši izrek-*v*, irek-*v*ši. Ta v nikakor ni le zarad blagoglasja, marveč biten je in prvonačelen, ker poresnjuje tudi to, da je iz njega nastal I v deležji min. del. II. za vse tri spole: da-*l*, la, o; zastran opuščenege š primeri: stareji, stareja, sta-

reje. Isto trdi litv. oblika: „esmi buvēš“ za moški, in „buvusi“ za ženski spol; v je mnogokrat l; svoboda = sloboda; država = držela = dežela; veno = lohn; lag = got. vangs itd. (Cafov v „Zorji jugoslavenski“ 1853.). Da je veleučeni Bopp čital Oroslovov sestavek „O glagolih“, ne bi se toliko bil mučil v točki 628. in 822. „Vergleichende Grammatik“ z razklado te prikazni misle, da je ta l se prerodil iz t kakor primeta deležja min. trpnega po sredniku d; slavni jezikoslovec Schleicher si tega ozla tudi ne more razplesti. — Pri glagolih četrte vrste dela se to deležje na dvoji način, namreč na *v* in na *v*, to je *ans* in *vans*, tedaj: *hval* iz *hvali-v* = *hvalj* = *hval*, in pa *hvali-v*. Pri tej priliki je opaziti, da zbog *j* = *h* nastopi delavnost glasovnih zakonov, tedaj iz vozi-, kosi-, sodi-, jezdi-, sveti-, mlati-, lovi-, drobi-, kupi-, lomi- prihaja: vož, koš, sož (novosl. soj), ježd (novosl. jež), svešt, mlašt (nsl. sveč, mlač), lovl, drobl, kupl, loml, doslednje bi se morali glasiti samostavi od tod na *ec* izvedeni: vožec, košec, sojec, ježec, svečec, mlačec, lovljec, drobljec, kupljec, lomljec, česar nam ne ponuja ne slovenščina, ne nijeno drugo narečje slovansko, nego le čiste oblike: vozec, kosec, sodec itd. Podrta je dakle omenjena trditev. Glagol *zabiti* = *za-by-ti* nima nikakega opravila v četrti vrsti; njegovo deležje min. del. I. je samo: *zabiv-v*ši in nikakor inači, kar je treba znati vsakemu Slovencu srednje omike, toliko več slovničarjem. Grabljevec se brez dvombe opira na grablje. — Pisavi: bravec, pisavec, svetovavec — stoji nasproti čisti izgovor v ljutomerski in haloški okolici: tkalec, prisegalec, hrtalec, dulec, omrsalec, nadalje srbski: prosilac, vladalac, pilac, nosilac, igralac, sjecalica; poljski: dostikalny, doświadczołny, domacalny, dobywalny, tedaj iz deležja minovnikovega del. II.

Sicer je znano, da je v dostikrat I v slovenščini, ni tedaj velikanska pogreška, ako se včasih ta za onega postavi v dvomljivih primerih, vendar je treba ozir jemati na druga slovenska narečja, ktera čisto temo razženo; samo skrbeti nam je, da bomo inači krasno in brezpežno slovenski pisali, kar se redko godi.

R. B.

Dopisi.

Iz Prage. (O svečanosti 16. maja na dalje.) Le na kratko je bilo našemu poslednjemu listu mogoče opisati sijajno slovesnost, ki jo je ob položbi temeljnega kamna za národno gledišče doživela zlata Praga. Naj tedaj dodamo danes, kar nam v sredo ni bilo mogoče, da tudi naši bralci zvejo, zakaj da 16. maj ostane na veke sè zlatimi pismenkami zapisan v zgodovinskih knjigah naroda českega in v zajemnosti slovanske. Ako se snide blizo 250.000 ljudi naroda, med tem iz vseh dežel in držav svetá, kjer se govori jezik slovenski, — ako doide do 500 telegramov od posamesnih oseb, društev itd., ki niso mogle osebno se udeležiti velikega dne — priče je to dosti o veliki pomembnosti tega dneva. Ako vam, dragi čitatelji, povemo še to, da so vsi nemškutarski in zlasti dunajski „liberalni“ časniki bljuvali toliko jeze in srda na to svečanost, kakor Vesuv in Aetna bljujeta lave v okolico svojo, lahko si sami mislite pomembo te svečanosti ne le za narod česki sam, temuč za vse slovanske narode cesarstva avstrijskega in kraljestva ogerskega. — Ne bomo pa se danes mudili s popisom vnanjega lišpa te svečanosti, ki je bil tak, da ga pero težko popiše, slikar težko naobrazi. Obrnemo se tedaj le do čutja, ki so ga v navdušenih govorih razodevala srca slovanska o tej veličastni priliki. Ti govori bili so cvet sijajnosti da-